

Семінар 8.

Урад як вышэйшы орган выканаўчай улады. Заканадаўчая і судовая галіны ўлады

Гістрычныя формы выканаўчай улады

Ключавая роля ў сістэме ўлады і кіраванні Старажытнай Русі належала князю, улада якога з'яўлялася індывідуальна-спадчынай. Да 80-х гг. X ст. манапольнае права на кіраванне тэрыторыяй рассялення ўсходніх славян набылі прадстаўнікі княжацкай дынастыі Рурыкавічаў, якая вяла сваё паходжанне ад запрошанага «паўночнай канфедэрацыяй плямён» скандынаўскага конунга Рурыка. Іерархію князёў-Рурыкавічаў, змацаваных роднаснымі сувязямі, узначальваў кіеўскі князь, якога больш познія крыніцы называлі тытулам «вялікі князь». Захаваліся дадзеныя пра тое, што найбольш магутныя кіеўскія князі (Уладзімір Святаславіч, Яраслаў Мудры) маглі насіць таксама тытулы «каган» і «цар». Князь засяроджваў у сваіх руках усю паўнату вышэйшай адміністрацыйнай, заканадаўчай, судовай, ваеннай і ў дахрысціянскі перыяд, магчыма, сакральнай улады. У цэлым княжацкая ўлада ў Старажытнай Русі – гэта абавязковы атрыбут і ключавы элемент дзяржаўнай сістэмы, без якога не ўяўлялася звычайнае функцыянаванне грамадства.

Дружына, якая сфармавалася вакол князя яшчэ ў пераддзяржаўны перыяд, стала асновай для стварэння судова-адміністрацыйнага апарату. Значная роля дружыны і асобы адносіны паміж князямі і гэтай групай прафесійных воінаў.

Характэрнай рысай структуры адміністрацыйнага апарату Старажытнарускай дзяржавы з'яўлялася змешванне прыватных і агульнадзяржаўных задач. Пры князях і іх намесніках – пасадніках існавалі спецыяльныя агенты – цівуны, якія выконвалі розныя функцыі. Цівуны прысутнічалі на судзе князя і пасадніка, нярэдка нават замяшчалі іх у судзе, ім даручалася веданне княжацкай гаспадаркай у сёлах і на княжым двары. Па сваім статусе цівуны былі халопамі, г.зн. людзьмі нявольнымі.

Сістэма кіравання вялікай тэрыторыяй Кіеўскай Русі, якая ўключала нароўні з арэалам рассялення ўсходніх славян фіна-угорскія і балцкія плямёны, складалася па меры развіцця самой дзяржавы. У цэлым мясцовае кіраванне эвалюцыянавала ў бок умацавання вярхоўнай улады кіеўскага князя. Падначаленне ўсходнеславянскіх саюзаў плямён цэнтральнай уладзе выяўлялася галоўным чынам у рэгулярнай выплаце імі даніны (якая збіралася падчас палюддзя) і неабходнасці даваць вайсковыя кантынгенты для буйных знешнепалітычных мерапрыемстваў. У X ст. сцвярджаецца практыка раздачы кіеўскімі князямі «кармленняў».

У XI–XII стст. пасаднікі выконвалі наступныя функцыі: 1) кантроль за зборам данін і іх размеркаванне ў адпаведнасці з княжацкімі пастановамі; 2) выкананне вышэйшай адміністрацыйнай улады на месцах ад імя князя; 3) збіранне на карысць князя судовых штрафаў ці іх часткі ў сумесным з епіскапам судзе.

Органам мясцовага сялянскага самакіравання заставалася тэрытарыяльная абшчына – верв. Верв – гэта тэрытарыяльная акруга, прадстаўнікі якой былі злучаны кругавой адказнасцю па некаторых судава-паліцэйскіх і фінансавых справах. У яе кампетэнцыю ўваходзілі: зямельныя перадзелы (пераразмеркаванне зямельных надзелаў), паліцэйскі нагляд, падаткава-фінансавыя пытанні, злучаныя з абкладаннем падаткамі і іх размеркаваннем, рашэнне судовых спрэчак, расследаванне злачынстваў і выкананне пакаранняў. Мяркуюць, што абшчына была характэрнай і для арганізацыі гарадскога насельніцтва. Гарадской арганізацыяй, аналагічнай сельскай верві, якая мела вызначаныя ўнутраныя і знешнія функцыі, мабыць, была «вуліца».

Функцыі кіравання ў княствах-землях і валасцях былі засяроджаны ў руках князя, які ствараў уласны адміністрацыйны апарат для рэгламентацыі розных сфер жыцця грамадства і тым самым забеспячэння яго звычайнага функцыянавання. Адсутнасць князя ўспрымалася як ненармальны стан, і ў гісторыі Полацкай зямлі неаднаразова адзначаюцца прыклады імкнення насельніцтва аднавіць княжацкую ўладу нават пасля выгнання папярэдняга ўладара. Звязана гэта было з той акалічнасцю, што менавіта князь і яго адміністрацыя займаліся паўсядзённым кіраваннем, а орган народнага самакіравання – веча – не валодаў неабходнымі магчымасцямі для яго арганізацыі.

Кіраўнічыя функцыі князя былі вельмі разнастайныя: 1) перш за ўсё князь ведаў ваенную справу, прымаў меры для абароны горада і княства ўвогуле і арганізоўваў, а таксама асабіста ўзначальваў заваявальныя і рабаўніцкія мерапрыемствы; 2) князь прызначаў розных службоўцаў; 3) князь чыніў суд (сам ці даручаў цівунам); 4) князь ведаў адносінамі з іншымі рускімі землямі і замежнымі дзяржавамі, складаў дамовы, абвешчаў вайну, складаў мір; 5) князю належала заканадаўчая ініцыятыва; 6) князі клапаціліся аб царкоўным добраўпарадкаванні; 7) на князя замыкалася ўся фінансавая сістэма зямлі і воласці: ад яго імя збіраліся даніны, розныя падаткі, мытныя і судовыя плацяжы, толькі князь з'яўляўся вярхоўным распарадчыкам выдаткоўвання дзяржаўных сродкаў.

У перыяд палітычнай раздробленасці змяняецца сэнс паняцця «дружына». Гэта ўжо быў не атрад ваяроў, асабіста адданых князю, а складаны сацыяльны калектыў, які ўяўляў сабой арганізацыю кіруючага пласта, які ажыццяўляе кіраванне феадальнай дзяржавай, ваенную службу і асабістую васальную службу князю, звязаную з княжацкім дваром. У XII–XIII стст. тэрмін дружына ўжо адрозніваўся ад паняцця баяры. Дружына, як правіла, – гэта службылыя князю людзі. Сам тэрмін «дружына» ў ранейшым значэнні паступова знікае з крыніц у другой палове XIII–XIV стст. У гэты час асноўныя адміністрацыйныя функцыі ўсё часцей ажыццяўляла малодшая дружына (децкія). Менавіта з яе складу князь прызначаў службовых асоб для збору падаткаў-даніны і судовых штрафаў. Змяняецца сам характар адносін князя і дружыны: гэта ўжо не супрацоўнікі і дарадчыкі князя, а яго служкі. Гэта знаходзіць адлюстраванне і ў змене тэрміналогіі. Так для пазначэння

свабодных служылых князю людзей з'яўляецца тэрмін дваране .

У дадзены перыяд канчаткова змяняецца сістэма дзяржаўнага кіравання – дружынная замяняецца палацава-вотчыннай. Фарміруюцца два цэнтры кіравання: двор (палац) і вотчына. І раней у сістэме княжацкага вайсковага і адміністрацыйна-судовага кіравання былі задзейнічаны вышэйшыя службовыя асобы княжацкага двара – дворскія і цівуны.

Падаткі-даніны і судовыя пошліны па-ранейшаму збіралі пасаднікі і цівуны – службоўцы княжацкай гаспадаркі. Вылучаючы з іх дзесяціну царкве, частку сабранага добра яны пакідалі сабе. Пераход асноўных функцый дзяржаўнага кіравання ад дружыны да княжацкага двара звязаны з шэрагам фактараў: структурнымі зменамі ў асяроддзі служылых князю людзей, знікненнем інстытута дружыны; ростам землеўладання княжых мужоў – баяраў, якія ужо не мелі патрэбы ў сваім забеспячэнні за службу князю; а галоўнае – з палітычнай раздробленасцю краіны. Княжацкі двор – гэта апарат кіравання княжацкай гаспадаркай, група блізкіх да князя слуг, пастаянны воінскі атрад, які існуе паралельна з інстытутамі, якія ўзніклі на іншай аснове, паступова іх выціскаючы.

У перыяд палітычнай раздробленасці пашыраецца значэнне царкоўнай арганізацыі. Фарміраванне зямельнай уласнасці царквы і пераход пад яе юрысдыкцыю некаторых груп вытворчага насельніцтва (процвенников, прикладников, задушных людзей) ператваралі царкоўныя кафедры (епіскапскія кафедры ў «далітоўскі» перыяд былі створаны ў Полацку і Тураве, адпаведна ў 992 і 1005 гг.) у самастойныя гаспадарчыя арганізмы. У гэты перыяд царкоўнае судовае ведамства па колькасці спраў практычна ўрывалася ў жыццё насельніцтва не менш часта, чым княжацкае. Праз епіскапскага валасцеля або цівуна праходзіла ўся маса бытавых канфліктаў у сямейна-шлюбнай сферы. Тым самым царква ў асобе мітрапаліта і епіскапаў з іх кіраваннем ператварылася ў своеасаблівы орган дзяржаўнай улады.

Дарадчым органам пры князю была *рада* («совет») (у летапісах сустракаецца як паняцце «сдумаша», адсюль прынятае ў дарэвалюцыйнай гістарыяграфіі яго найменне – «Баярская дума»), у якую ўваходзіла бліжэйшае акружэнне князя, старэйшая дружына, а таксама запрошаныя князем асобы, меркаванне якіх было важна ў сувязі з гаспадарчым, знешнепалітычным і г.д. пытаннем, якое абмяркоўвалася.

На ўсёй тэрыторыі Старажытнай Русі, не выключаючы Полацкага і Тураўскага княстваў, дзейнічалі адзіныя прававыя нормы. Гэта выснова справядліва і для пачатку XIII ст. Так, аналіз зместу дамовы Смаленска з Рыгай і Гоцкім берагам 1229 г., заключанай ад імя полацкага і віцебскага князёў, паказвае, што ён засноўваўся на нормах прастраннай «Рускай праўды». Вышэйшая судовая ўлада, несумненна, належаў князю.

Асноўныя службовыя пасады цэнтральнага апарату ў ВКЛ.

Пасля ўтварэння Вялікага Княства Літоўскага на беларускіх землях даволі працяглы час захоўвалі сваё значэнне ранейшыя органы кіравання і службовыя пасады. Усходнеславянскія традыцыі арганізацыі дзяржаўнага кіравання былі

цалкам успрыняты ў новай дзяржаве, аднак паступова ў Вялікім Княстве Літоўскім, Рускім і Жамойцкім выспяваюць свае асаблівасці ў дадзенай сферы палітычнага жыцця грамадства.

Асаблівасцю дзяржаўнага апарату ВКЛ з'яўлялася адсутнасць калегіяльных галіновых органаў кіравання. Замест іх была створана шырокая сістэма вышэйшых і дваровых пасадак, заснаваных на прынцыпах адзіначалля, прызначэння, персанальнай адказнасці. Гэтыя службовыя асобы, называемыя *ўраднікамі*, узначальвалі асобныя галіны кіравання і ажыццяўлялі паўсядзённае непасрэднае кіраўніцтва дзяржаўнымі справамі. Самі пасады зваліся *ўрадам (урядам)*. Урады падзяляліся на *вышэйшыя і ніжэйшыя*.

Да ліку вышэйшых адносілася пасада *вялікага (дзяржаўнага) канцлера*. Ён ведаў дзяржаўнай канцылярыяй, ажыццяўляў кантроль за працай пісараў, сакратароў і іх памчнікаў (дзякаў), захоўваў дзяржаўную пячатку і дзяржаўны архіў – Метрыку ВКЛ, сачыў за ўлікам усяго ўваходнага допісу, які паступае на імя князя (скаргі, прашэнні, данясенні, судовыя справы), дакладваў гаспадару пра паступіўшыя справы, удзельнічаў у распрацоўцы нарматыўных актаў, рыхтаваў матэрыялы да пасяджэнняў рады, рэдагаваў прынятыя рашэнні, мог выдаваць меней важныя акты за сваім подпісам. Намеснікам канцлера быў *падканцлер* – захавальнік малой дзяржаўнай пячаткі. Гэта пасада была ўведзена ў 1566 г.

Сама ж канцылярыя аформілася ў XIV ст., спачатку як асабістая канцылярыя вялікага князя Вітаўта, але з XV–XVI ст. яна набыла статус юрыдычнай установы.

У канцылярыі пад кіраўніцтвам канцлера і падканцлера працавалі *перакладчыкі, рэгент, сакратары, пісары, дзякі*. Найбольш уплывовым быў рэгент – вышэйшы саноўнік ВКЛ. Асноўную працу выконвалі пісары і сакратары, якія прызначаліся канцлерам або падканцлерам і завярджаліся князем. З сярэдзіны XVI ст. прызначэнне на «пісарства» стала ажыццяўляцца гаспадарскімі прывілеямі. Служба на гэтых пасадах лічылася ганаровай і не зводзілася да чыста тэхнічных абавязкаў. Пісары і сакратары складалі дакументы і займаліся іх канчатковым рэдагаваннем. Яны часта ўключаліся ў склад пасольстваў у якасці паўнапраўных членаў дэлегацый, удзельнічалі ў перамовах. Некаторыя пісары атрымалі пастаяннае месца ў радзе. Яны рыхтавалі дакументы, складаючы тэксты на падставе распараджэнняў радных паноў ці таго, што пачулі на пасяджэнні рады.

Розніца паміж пісарамі і сакратарамі складалася ў тым, што першыя з'яўляліся больш дзяржаўнымі службоўцамі, а другія – асабістымі даверанымі памочнікамі гаспадары. Гэта асаблівасць знайшла адлюстраванне ў афіцыйных назвах сакратарскай і пісарскай пасадак: «Сакратар яго каралеўскае міласці» і «Пісар Вялікага Княства Літоўскага». Да 1566 г. колькасць пісараў у канцылярыі не была вызначана. Рэарганізацыя, зробленая Жыгімонтам II Аўгустам, абмежавала іх колькасць да пяці, і яны атрымалі назву пісараў «вялікіх», у адрозненне ад пісараў «скарбовых» і «польных» (ваенных). У 1586 г. колькасць пісараў была скарачана да чатырох.

Дзякі з'яўляліся нажэйшымі службоўцамі, якія непасрэдна выконвалі тэхнічную працу па складанні дакументаў (запіс тэкстаў, іх пераклад і г.д.). Да XVI ст. іх статус яшчэ не быў выразна вызначаны, змешванне функцый дзякаў і пісараў было распаўсюджанай з'явай. Да сярэдзіны XVI ст. дыферэнцыяцыя паміж пісарамі і дзякамі стала адчувальнай. Значэнне дзякаў звязалося да ролі пісцоў – ім даручалася перапісванне начыста чарнавікоў падрыхтаваных пісарамі дакументаў, а таксама занясенне іх у спецыяльныя капійныя кнігі.

Асноўнай задачай канцылярыі з'яўлялася дакументаванне рашэнняў гаспадара, рады і сейма. Тут жа захоўваўся дзяржаўны архіў. Але дзейнасць канцылярыі не абмяжоўвалася толькі справаводчымі пытаннямі. У ёй выявіліся рысы пасольскай службы, яна выконвала функцыі дзяржаўнай пошты. Акрамя таго, яе службоўцы выконвалі самыя розныя даручэнні ў якасці рэвізораў, мернікаў, камісараў, якія ніяк не былі звязаны са справаводствам. На канцылярыю і яе службоўцаў былі ўскладзены таксама і судовыя функцыі. Паслугамі канцылярыі карысталіся амаль усе службовыя асобы. Яна ўяўляла адзіны для ўсіх сфер дзяржаўнага кіравання цэнтральны выканаўчы орган, які толькі тэхнічна не прымаў самастойных рашэнняў у кіраванні дзяржавай. Разам з тым, службоўцы канцылярыі адносіліся да ліку найбольш адукаваных людзей дзяржавы, складалі яе эліту, часта сумяшчалі канцылярскія абавязкі з іншымі важнымі пасадамі.

Фінансавыя пытанні знаходзіліся ў веданні *земскага (вялікага) падскарбія*, які веў улік падаткаў і збораў, якія паступалі ў дзяржаўную казну (скарб), ажыццяўляў іх захоўванне, а таксама па ўказанні гаспадара і рады ажыццяўляў выдачу грошай з дзяржаўнай казны, штогод даючы справаздачу пра сваю працу на сеймах. Ён ведаў здачай у арэнду дзяржаўнай маёмасці, ажыццяўляў агульнае кіраванне ўсёй дзяржаўнай маёмасцю. У падначаленні ў падскарбія *земскага* знаходзіліся *скарбнікі*, якія сачылі за своєчасовым паступленнем сродкаў у казну і разглядалі фінансавыя справаздачы ключнікаў, дзяржаўцаў, цівуноў і іншых асоб мясцовай гаспадарчай адміністрацыі. У распараджэнні падскарбія *земскага* знаходзіўся і дзяржаўны арсенал (зброя і амуніцыя), пры якім працавалі і зброевыя майстры. Роля падскарбія *земскага* значна ўзрасла ў сярэдзіне XVI ст., калі ён стаў фактычна займацца асноўнымі пытаннямі дзяржаўнай эканомікі. Яго памчнікам і намеснікам быў *падскарбі дворны*, у распараджэнні якога знаходзілася палацавая казна вялікага князя, яго каштоўнасці і грошы, якія ішлі на ўтрыманне гаспадара і яго прыдворных. Ён вырашаў усе фінансава-гаспадарчыя пытанні па ўтрыманні палаца.

Важнае месца сярод цэнтральных ураднікаў займаў *гетман вялікі (найвышэйшы)*, які ведаў узброенымі сіламі дзяржавы, іх камплектаваннем і забеспячэннем. Падчас ваеннага паходу ён надзяляўся самымі шырокімі паўнамоцтвамі. У яго кампетэнцыю ўваходзіў разгляд спраў пра злачынствы, якія здзейснілі па службе вайсковыя службовыя асобы, пра нез'яўленне на ваенную службу без паважлівых прычын, пра самавольны сыход з поля бою.

У мірны час улада гетмана была меней значнай. Ён кіраваў рэгістрацыяй

і зборам служылых людзей, размяркоўваў іх па асобных вайсковых адзінках. Намеснікам гетмана вялікага быў *гетман польны*, які ўзначальваў частку ўзброеных сіл, часцей за ўсё размешчаных у памежжы.

У войску таксама знаходзіўся *земскі харунжы* з земскай харугвай. Ён узначальваў прыватныя і павятовыя харугвы, якія далучыліся да гетманскага войска, выконваў функцыю захоўвання і нашэння падчас цырымоній і ваенных дзеянняў вялікакняжацкай харугвы.

Асобае месца сярод вышэйшых ураднікаў займаў *земскі (вялікі) маршалак*, які ажыццяўляў распарадча-паліцэйскую функцыю ў месцы знаходжання гаспадара і правядзення соймаў. Ён быў захавальнікам парадку і этыкету пры двары. У яго абавязкі падчас сойма ўваходзілі скліканне, старшынстваванне на пасяджэннях сойма і рады пры адсутнасці князя. Ён прымаў паслоў, наведвальнікаў са скаргамі і чалабітнымі, размяшчаў прыбылых на сойм ці аўдыенцыю да князя, вызначаў цвёрдыя кошты на мясцовым рынку, судзіў за злачынствы, зробленыя на сойме.

Да вышэйшых ураднікаў належалі *дворныя ўраднікі*, якія ведалі пытаннямі непасрэднага кіравання дваром вялікага князя. Сістэма дворных урадаў паўтарала сістэму земскіх з той толькі розніцай, што сфера іх дзейнасці абмяжоўвалася тэрыторыяй княжацкага двара, а іх спецыялізацыя была больш вузкай.

На чале дворных ураднікаў стаяў *дворны маршалак*, які ажыццяўляў распарадча-паліцэйскія функцыі пры двары гаспадара. Гаспадарча-фінансавыя пытанні адносіліся да кампетэнцыі *дворнага падскарбія*, палацавай вартай ведаў *дворны гетман*. Існавала пасада *палацавага харунжага*, які захоўваў харугву пры вялікім князю і камандаваў атрадам дваран.

Пасля аб'яднання Вялікага Княства Літоўскага і Польскага каралеўства ў “дзяржаву абодвух народаў” – Рэч Паспалітую – у арганізацыі кіравання і структуры цэнтральных ураднікаў не адбылося істотных змен. Не адбылося і пранікненне ў шэрагі вышэйшых службовых асоб палякаў. Больш за тое, згодна з палажэннямі новага Статута ВКЛ 1588 г. іншаземцы былі пазбаўлены магчымасці займаць у Вялікім Княстве дзяржаўныя пасады і зямельныя ўладанні. У 1581 г. быў створаны і з 1582 г. пачаў працаваць Трыбунал Вялікага Княства Літоўскага – вышэйшы апеляцыйны суд. Ягонныя пастановы былі роўнымі пастановам сойма Рэчы Паспалітай. Аднак гэта не спыніла павольную паланізацыю шляхецкай эліты ВКЛ.

Важнейшай тэндэнцыяй палітычнага развіцця Рэчы Паспалітай з'яўлялася ўзрастанне ўладавых магчымасцяў вузкага колу буйнейшых землеўласнікаў – магнатаў. Уплывовыя магнаты прыбралі да рук усе галоўныя дзяржаўныя пасады, што дазваляла ім кантраляваць разам з палітычнай сферай таксама і фінансы, і эканоміку, і войска.

Разам з ўраўнаваннем правоў шляхты Польскай Кароны і ВКЛ узмацніўся працэс паланізацыі апошняй, як і ўвогуле грамадства Вялікага Княства.

Функцыі і задачы сучаснага ўрада Рэспублікі Беларусь. Структура ўрада.

Гісторыя сучаснага ўрада цесна звязана з савецкім часам.

Першы ўрад Савецкай Беларусі, створаны 31 снежня 1918 г., складаўся з прадстаўнікоў Аблвыкамзаха і беларускіх камуністаў, якія працавалі ў гэты час у Маскве. Часовы рабоча-сялянскі ўрад узначаліў Зміцер Жылуновіч. 2 лютага 1919 г. ён перадаў свае паўнамоцтвы I Усебеларускаму з'езду Саветаў рабочых, сялянскіх і чырвонаармейскіх дэпутатаў. Адобраная з'ездам Канстытуцыя Сацыялістычнай Савецкай Рэспублікі Беларусь вызначала структуру і кампетэнцыю вышэйшых органаў дзяржаўнай улады.

31 ліпеня 1920 г. была зацверджана Дэкларацыя аб абвяшчэнні незалежнасці Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі Беларусь, згодна з якой да склікання З'езда Саветаў уся паўната ўлады ў ССРБ належала Ваенна-рэвалюцыйнаму камітэту. На месцах была створана сістэма валасных і павятовых рэўкамаў і толькі ў вёсках — сельскія Саветы.

З утварэннем Саюза ССР быў сфарміраваны ўрад — Саўнаркам СССР — на чале з Уладзімірам Леніным.

Згодна Канстытуцыі БССР 1937 г. Савет Народных Камісараў БССР з'яўляўся выканаўча-распарадчым органам.

З набыццём незалежнасці Рэспублікі Беларусь у 1991 г. функцыі выканаўчай ўлады ў Рэспубліцы Беларусь былі замацаваны за Саветам Міністраў. Такая назва беларускага ўрада захавалася з часу прыняцця апошняй Канстытуцыі БССР у 1978 г. і захоўвалася да пачатку дзеяння Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь 1994 г. З увядзеннем інстытута прэзідэнцтва ўрадавыя паўнамоцтвы былі ўскладзены на Кабінет Міністраў Рэспублікі Беларусь, які паводле Канстытуцыі 1994 г. ствараўся пры Прэзідэнце Рэспублікі Беларусь для рэалізацыі паўнамоцтваў выканаўчай улады ў галінах эканомікі, знешняй палітыкі, абароны, нацыянальнай бяспекі, аховы грамадскага парадку і іншых сферах дзяржаўнага кіравання. Непасрэднае кіраўніцтва дзейнасцю Кабінета Міністраў ускладалася на Прэм'ер-міністра. Прызначаць і вызваляць ад пасады членаў Кабінета Міністраў меў права выключна Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь. Пры гэтым, неабходна адзначыць, што Прэм'ер-міністр, яго намеснікі, міністр замежных спраў, міністр фінансаў, міністр абароны, міністр унутраных спраў, Старшыня Камітэта дзяржаўнай бяспекі Рэспублікі Беларусь маглі быць прызначаны і вызвалены ад пасады толькі са згоды Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь.

Паводле зменаў, якія былі ўнесены ў Канстытуцыю Рэспублікі Беларусь па выніках правядзення Рэспубліканскага рэферэндуму 24 лістапада 1996 г., выканаўчую ўладу ў краіне ажыццяўляе Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь. Канчаткова ўрадавыя паўнамоцтвы ад Кабінета Міністраў да Савета Міністраў перайшлі ў студзені 1997 г.

Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь уяўляе сабой калегіяльны цэнтральны орган дзяржаўнага кіравання, які ў адпаведнасці з Канстытуцыяй Рэспублікі Беларусь ажыццяўляе выканаўчую ўладу і кіраўніцтва сістэмай падпарадкаваных яму органаў дзяржаўнага кіравання і іншых дзяржаўных

арганізацый, а таксама мясцовых выканаўчых і распарадчых органаў. Урад Рэспублікі Беларусь валодае шырокімі паўнамоцтвамі ў эканамічнай і фінансавай сферах, у галіне навукі і адукацыі, у галіне культуры, у сферы архіўнай справы, у галіне аховы здароўя, у галіне сацыяльнага забеспячэння, аховы і аплаты працы, у галіне аховы навакольнага асяроддзя, у галіне гідраметэаралагічнай дзейнасці, у галіне забеспячэння законнасці і правапарадку, у галіне забеспячэння нацыянальнай бяспекі і абараназдольнасці дзяржавы, у галіне ўнутранай і знешняй палітыкі Рэспублікі Беларусь, у галіне кадровай палітыкі. Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь ажыццяўляе і іншыя паўнамоцтвы, якія ускладзены на яго Канстытуцыяй Рэспублікі Беларусь, законамі Рэспублікі Беларусь і актамі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь.

Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь валодае правам заканадаўчай ініцыятывы. Па даручэнні Прэзідэнта, па ўласнай ініцыятыве, а таксама ў выпадках, якія прадугледжаны законамі, Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь арганізуе распрацоўку праектаў законаў Рэспублікі Беларусь. Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь на падставе і ў мэтах выканання Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь, законаў Рэспублікі Беларусь, актаў Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь прымае пастановы і кантралюе іх выкананне. Урад забяспечвае кантроль за выкананнем сваіх пастаноў непасрэдна або праз падпарадкаваныя яму органы дзяржаўнага кіравання і іншыя органы выканаўчай улады. Пастановы Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь могуць быць адменены ўказам Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь.

Урад або любы член Урада маюць права заявіць Прэзідэнту аб сваёй адстаўцы, калі лічаць немагчымым далейшае ажыццяўленне ўскладзеных на іх абавязкаў. Урад заяўляе Прэзідэнту аб адстаўцы ў выпадку выказвання Палатай прадстаўнікоў вотуму недаверу Ураду.

Структура Урада Рэспублікі Беларусь. У склад Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь уваходзяць Прэм'ер-міністр Рэспублікі Беларусь, Кіраўнік Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, Старшыня Камітэта дзяржаўнага кантролю, намеснікі Прэм'ер-міністра Рэспублікі Беларусь, міністры, старшыні дзяржаўных камітэтаў, Кіраўнік Апарату Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь, Старшыня Прэзідыума Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, Старшыня Нацыянальнага статыстычнага камітэту, Старшыня праўлення Беларускага рэспубліканскага саюза спажывецкіх таварыстваў.

Структура Урада Рэспублікі Беларусь за апошнія амаль 30 гадоў неаднаразова змянялася. На аптымізацыю сістэмы органаў дзяржаўнага кіравання і іншых дзяржаўных арганізацый, якія падначалены Ураду Рэспублікі Беларусь, скіраваны Указ Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь «Аб структуры Урада Рэспублікі Беларусь» ад 5 мая 2006 г., у які неаднаразова ўносіліся змены і дапаўненні. **Па стане на 2022 г. структура Урада Рэспублікі Беларусь выглядае наступным чынам: Прэм'ер-міністр Рэспублікі Беларусь, намеснікі Прэм'ер-міністра Рэспублікі Беларусь, Прэзідыум Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь, Апарат Савета**

Міністраў Рэспублікі Беларусь.

Прэзідыум Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь дзейнічае ў якасці яго пастаяннага органа ў складзе Прэм'ер-міністра Рэспублікі Беларусь, яго намеснікаў, Кіраўніка Адміністрацыі Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, Старшыні Камітэта дзяржаўнага кантролю Рэспублікі Беларусь, Міністра эканомікі, Міністра фінансаў, Міністра замежных спраў. Пасяджэнні Прэзідыума Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь праводзяцца па меры неабходнасці, але не радзей за адзін раз у месяц пад старшынствам Прэм'ер-міністра Рэспублікі Беларусь, а пры яго адсутнасці – у тым жа парадку, што і пасяджэнні Савета Міністраў. Рашэнні Прэзідыума Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь прымаюцца большасцю галасоў ад агульнай колькасці яго членаў, афармляюцца ў выглядзе пастаноў Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь і павінны адпавядаць актам, прынятым на пасяджэннях Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь. У выпадку роўнасці галасоў прынятым лічыцца рашэнне, за якое прагаласаваў старшынствуючы. Па асобных неадкладных пытаннях або пытаннях, якія не патрабуюць абмеркавання, пастановы Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь могуць прымацца шляхам апытання членаў Прэзідыума Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь (без разгляду на пасяджэннях).

Для арганізацыі і кантролю выканання прынятых Саветам Міністраў Рэспублікі Беларусь рашэнняў, ствараецца Апарат Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь. Кіраўнік Апарату Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь па статусе з'яўляецца міністрам, прызначаецца на пасаду і вызваляецца ад пасады Прэзідэнтам Рэспублікі Беларусь па прадстаўленню Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь.

Апарат Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь з'яўляецца юрыдычнай асобай, мае самастойны баланс, рахункі ў банках, у тым ліку валютны. Структура і штатны расклад Апарату Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь, памер аплаты працы і ўмовы матэрыяльна-бытавога, медыцынскага забеспячэння яго работнікаў вызначаюцца Саветам Міністраў Рэспублікі Беларусь у адпаведнасці з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.

Работнікі Апарату Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь у сваёй дзейнасці падсправаздачныя Прэм'ер-міністра Рэспублікі Беларусь, яго намеснікам і Кіраўніку Апарата Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь.

Звяртаючыся да рэспубліканскіх органаў дзяржаўнага кіравання, якія падпарадкаваны Савету Міністраў Рэспублікі Беларусь і праводзяць дзяржаўную палітыку, ажыццяўляюць рэгуляванне і кіраванне ў пэўнай галіне (сферы дзейнасці) і каардынуюць дзейнасць у гэтай галіне (сферы) іншых рэспубліканскіх органаў дзяржаўнага кіравання, варта адзначыць, што па стане на 2020 г. у Рэспубліцы Беларусь дзейнічаюць 24 міністэрствы, 7 дзяржаўных камітэтаў і 6 дзяржаўных арганізацый, падпарадкаваных Савету Міністраў Рэспублікі Беларусь. Сярод іх:

– **міністэрствы:** абароны; адукацыі; антыманапольнага рэгулявання і гандлю; архітэктуры і будаўніцтва; аховы здароўя; жыллёва-камунальнай

гаспадаркі; замежных спраў; інфармацыі; культуры; лясной гаспадаркі; па падатках і зборах; па надзвычайных сітуацыях; працы і сацыяльнай абароны; прыродных рэсурсаў і аховы навакольнага асяроддзя; прамысловасці; сельскай гаспадаркі і харчавання; спорту і турызму; сувязі і інфарматызацыі; транспарту і камунікацый; унутраных спраў; фінансаў; эканомікі; энергетыкі; юстыцыі;

– **дзяржаўныя камітэты:** судовых экспертыз, па маёмасці; па навуцы і тэхналогіях; па стандартызацыі; Камітэт дзяржаўнай бяспекі; дзяржаўныя ваенна-прамысловы, пагранічны, Следчы камітэт, Нацыянальны статыстычны камітэт, мытны камітэты;

– дзяржаўныя арганізацыі, падпарадкаваныя Савету Міністраў Рэспублікі Беларусь: Беларускі дзяржаўны канцэрн харчовай прамысловасці «Белдзяржхарчпрам»; Беларускі дзяржаўны канцэрн па нафце і хіміі; Беларускі дзяржаўны канцэрн па вытворчасці і рэалізацыі тавараў лёгкай прамысловасці; Беларускі вытворча-гандлёвы канцэрн лясной, дрэваапрацоўчай і цэлюлозна-папяровай прамысловасці; Беларускі рэспубліканскі саюз спажывецкіх таварыстваў; Рэспубліканскі цэнтр па аздаравленню і санаторна-курортнаму лячэнню насельніцтва.

Ураду таксама падпарадкаваны ўпаўнаважаны па справах рэлігій і нацыянальнасцей.

Прэм’ер-міністр. Работа Урада ў Рэспубліцы Беларусь кіруе Прэм’ер-міністр, які ажыццяўляе непасрэднае кіраўніцтва дзейнасцю Урада і нясе персанальную адказнасць за яго работу; падпісвае пастановы Урада; у двухмесячны тэрмін пасля свайго прызначэння прадстаўляе Парламенту праграму дзейнасці Урада, а ў выпадку яе адхілення прадстаўляе паўторную праграму дзейнасці Урада на працягу двух месяцаў; інфармуе Прэзідэнта аб асноўных напрамках дзейнасці Урада і аб усіх яго найважнейшых рашэннях; выконвае іншыя функцыі, звязаныя з арганізацыяй і дзейнасцю Урада. Іншыя паўнамоцтвы Прэм’ер-міністра вызначаюцца законамі, ўказами Прэзідэнта, пастановамі Урада. Пры гэтым Прэм’ер-міністр вырашае найбольш важныя пытанні, сярод якіх агульныя пытанні эканамічнай рэформы, пытанні міжнародных фінансава-крэдытных арганізацый, абароны, унутраных і замежных спраў, юстыцыі, бюджэту і фінансаў. Ва ўрадзе ён курыруе працу найбольш важных структурных падраздзяленняў.

Нацыянальны сход – двухпалатны парламент у сучаснай Беларусі. Структура і функцыі Савета Рэспублікі і Палаты прадстаўнікоў.

Прававую аснову дзейнасці Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь складаюць Канстытуцыя Рэспублікі Беларусь.

Нацыянальны сход з’яўляецца вышэйшым прадстаўнічым і заканадаўчым органам і складаецца з дзвюх палат:

- *Палаты прадстаўнікоў* (ніжняя палата)
- *Савета Рэспублікі* (верхняя палата).

Ён выконвае прадстаўнічую і заканадаўчую функцыі.

Тэрмін паўнамоцтваў Парламента – *пяць гадоў*. Паўнамоцтвы Парламента могуць быць прадоўжаны на падставе закона толькі ў выпадку вайны.

Прадстаўнічая функцыя Парламента ў структуры інстытутаў улады азначае, што ў яго складзе працуюць прадстаўнікі народу, якія выбіраюцца ім і часткова назначаюцца, якія атрымалі права ад імя народа прымаць законы і прадстаўляць інтарэсы людзей. Менавіта ў парламенце прадстаўлены і сутыкаюцца разнастайныя інтарэсы розных сацыяльных груп.

Заканадаўчая функцыя азначае, што асноўная задача Парламента — заканадаўчая.

Склад Палаты прадстаўнікоў — 110 дэпутатаў. Выбранне дэпутатаў Палаты прадстаўнікоў ажыццяўляецца ў адпаведнасці з законам на аснове ўсеагульнага, свабоднага, роўнага, прамога выбарчага права пры тайным галасаванні. Дэпутат павінен дасягнуць узросту 21 год.

Савет Рэспублікі з'яўляецца палатай тэрытарыяльнага прадстаўніцтва і складаецца з 64 членаў.

Члены Савета Рэспублікі выбіраюцца на пасяджэннях дэпутатаў мясцовых Саветаў дэпутатаў базавага ўзроўню кожнай вобласці і горада Мінска тайным галасаваннем па восем членаў. Восем членаў Савета Рэспублікі назначаюцца Прэзідэнтам Рэспублікі Беларусь.

Членам Савета Рэспублікі можа быць грамадзянін Рэспублікі Беларусь, які дасягнуў 30 год і які пражывае на тэрыторыі адпаведнай вобласці, горада Мінска не менш за пяць гадоў.

Адна і тая ж асоба не можа адначасова з'яўляцца членам двух палат Парламента. Дэпутат Палаты прадстаўнікоў не можа быць дэпутатам мясцовага Савета дэпутатаў. Член Савета Рэспублікі не можа быць адначасова членам Урада. Не дапускаецца сумяшчэнне абавязкаў дэпутата Палаты прадстаўнікоў, члена Савета Рэспублікі з адначасовым заняткам пасады Прэзідэнта або суддзі.

У выпадках і ў парадку, прадугледжаных Канстытуцыяй, паўнамоцтвы Палаты прадстаўнікоў або Савета Рэспублікі могуць быць спынены датэрмінова. Са спыненнем паўнамоцтваў Палаты прадстаўнікоў або Савета Рэспублікі па рашэнні Прэзідэнта могуць быць таксама спынены паўнамоцтва адпаведна Савета Рэспублікі або Палаты прадстаўнікоў.

Паўнамоцтва Палаты прадстаўнікоў або Савета Рэспублікі таксама могуць быць датэрмінова спынены на падставе заключэння Канстытуцыйнага Суда ў выпадку сістэматычнага або грубага парушэння палатамі Парламента Канстытуцыі.

Рашэнні па гэтых пытаннях Прэзідэнт прымае не пазней чым у двухмесячны тэрмін пасля афіцыйных кансультацый са старшынямі палат.

Палаты збіраюцца на дзве чарговыя сесіі ў год.

Палата прадстаўнікоў, Савет Рэспублікі ў выпадку асобай неабходнасці запрашаюцца на пазачарговую сесію па пэўным парадку дня па ініцыятыве Прэзідэнта, а таксама па патрабаванні большасці з не менш двух трэціх

галасоў ад поўнага складу кожнай з палат. Пазачарговыя сесіі збіраюцца ўказами Прэзідэнта.

Палата прадстаўнікоў выбірае са свайго складу Старшыню Палаты прадстаўнікоў і яго намеснікаў.

Савет Рэспублікі выбірае са свайго складу Старшыню Савета Рэспублікі і яго намеснікаў.

Палата прадстаўнікоў і Савет Рэспублікі са свайго складу выбіраюць пастаянныя камісіі і іншыя органы для вядзення заканапраектнай работы, папярэдняга разгляду і падрыхтоўкі пытанняў, якія датычацца кампетэнцыі палат.

У Палаце прадстаўнікоў працуюць на прафесійнай аснове ў адрозненне ад Савета Рэспублікі. Права заканадаўчай ініцыятывы належыць дэпутатам Палаты прадстаўнікоў і Савету Рэспублікі.

Палата прадстаўнікоў:

1) разглядае па прапанове Прэзідэнта або па ініцыятыве не менш 150 тысяч грамадзян Рэспублікі Беларусь, якія валодаюць выбарчым правам, праекты законаў аб унясенні змяненняў і дапаўненняў у Канстытуцыю, аб тлумачэнні Канстытуцыі;

2) разглядае праекты законаў, у тым ліку аб зацвярджэнні асноўных напрамкаў унутранай і знешняй палітыкі Рэспублікі Беларусь; ваеннай дактрыны; аб асноўным змесце і прынцыпах ажыццяўлення правоў, свабод і абавязкаў грамадзян; аб правах нацыянальных меншасцей; аб зацвярджэнні рэспубліканскага бюджэту і справаздачы аб яго выкананні; устанаўленні рэспубліканскіх падаткаў і збораў і інш.;

3) назначае выбары Прэзідэнта;

4) дае згоду Прэзідэнту на прызначэнне Прэм'ер-міністра;

5) заслухоўвае даклад Прэм'ер-міністра аб праграме дзейнасці Урада і адабрае або адхіляе праграму; паўторнае адхіленне палатай праграмы азначае выяўленне вотуму недаверу Ураду;

6) разглядае па ініцыятыве Прэм'ер-міністра пытанне аб даверы Ураду;

7) па ініцыятыве не менш адной трэці ад поўнага складу Палаты прадстаўнікоў выказвае вотум недаверу Ураду; пытанне аб адказнасці Урада не можа быць пастаўлена на працягу года пасля адабрэння праграмы яго дзейнасці;

8) прымае адстаўку Прэзідэнта і інш.

Савет Рэспублікі:

1) адабрае або адхіляе прынятыя Палатай прадстаўнікоў праекты законаў аб унясенні змяненняў і дапаўненняў у Канстытуцыю; аб тлумачэнні Канстытуцыі; праекты іншых законаў;

2) дае згоду на прызначэнне Прэзідэнтам Старшыні Канстытуцыйнага Суда, Старшыні і суддзяў Вярхоўнага Суда, Старшыні і суддзяў Вышэйшага Гаспадарчага Суда, Старшыні Цэнтральнай камісіі па выбарах і правядзенні рэспубліканскіх рэферэндумаў, Генеральнага пракурора, Старшыні і членаў Праўлення Нацыянальнага банка;

3) выбірае шэсць суддзяў Канстытуцыйнага Суда;

4) выбірае шэсць членаў Цэнтральнай камісіі Рэспублікі Беларусь па выбарах і правядзенні рэспубліканскіх рэферэндумаў;

5) адмяняе рашэнні мясцовых Саветаў дэпутатаў, якія не адпавядаюць заканадаўству;

б) прымае рашэнне аб роспуску мясцовага Савета дэпутатаў у выпадку сістэматычнага або грубага парушэння ім патрабаванняў заканадаўства і ў іншых выпадках, прадугледжаных законам і інш.

Рашэнні Палаты прадстаўнікоў прымаюцца ў форме законаў і пастановаў. Пастановы Палаты прадстаўнікоў прымаюцца па пытаннях распарадкага і кантрольнага характару Рашэнні Савета Рэспублікі прымаюцца ў форме пастановаў.

Рашэнні палат лічацца прынятымі пры ўмове, што за іх прагаласавала большасць ад поўнага складу палат, калі іншае не прадугледжана Канстытуцыяй.

Віды і паўнамоцтвы сучасных судоў у Рэспубліцы Беларусь. Вярхоўны і Канстытуцыйны суды.

Сучасная судовая сістэма будзе на прынцыпах тэрытарыяльнасці і спецыялізацыі і складаецца з Канстытуцыйнага Суда і сістэмы судоў агульнай юрысдыкцыі.

Суды агульнай юрысдыкцыі ажыццяўляюць правасуддзе па грамадзянскіх, крымінальных, адміністрацыйных і эканамічных справах. Сістэму судоў агульнай юрысдыкцыі складаюць раённыя (гарадскія) суды, эканамічныя суды абласцей (горада Мінска), абласныя (Мінскі гарадскі). У сістэме судоў агульнай юрысдыкцыі могуць стварацца спецыялізаваныя суды. Колькасны склад суддзяў судоў агульнай юрысдыкцыі ўстанаўліваецца Прэзідэнтам Рэспублікі Беларусь па прадстаўленню Старшыні Вярхоўнага Суда Рэспублікі Беларусь. Узначальвае сістэму судоў агульнай юрысдыкцыі Вярхоўны Суд.

Раённы (гарадскі), спецыялізаваны суды ствараюцца ў раёне, горадзе абласнога падпарадкавання, які не мае раённага дзялення, раёне ў горадзе. Дапускаецца стварэнне аднаго раённага (гарадскога) суда на раён і горад, а таксама аднаго спецыялізаванага суда на некалькі раёнаў. Раённыя (гарадскія) суды складаюцца са старшыні суда і суддзяў. Раённы (гарадскі) суд: разглядае ў межах сваёй кампетэнцыі ў якасці суда першай інстанцыі і па абставінах грамадзянскія справы, якія зноў адкрыліся, а таксама ў якасці суда першай інстанцыі крымінальныя справы і справы аб адміністрацыйных правапарушэннях; разглядае ў межах сваёй кампетэнцыі скаргі (пратэсты) на пастановы па справах аб адміністрацыйных правапарушэннях; вывучае і абагульняе судовую практыку, вядзе судовую статыстыку; ажыццяўляе іншыя паўнамоцтвы ў адпаведнасці з заканадаўчымі актамі. Спецыялізаваны суд разглядае справы, аднесеныя заканадаўчымі актамі да яго кампетэнцыі; вывучае і абагульняе судовую практыку, вядзе судовую статыстыку; ажыццяўляе іншыя паўнамоцтвы ў адпаведнасці з заканадаўчымі актамі.

У кожнай вобласці Рэспублікі Беларусь дзейнічаюць абласны суд і эканамічны суд вобласці, а ў горадзе Мінску – Мінскі гарадскі суд і эканамічны суд горада Мінска.

Абласны (Мінскі гарадскі) суд складаецца з суддзяў абласнога (Мінскага гарадскога) суда, у тым ліку старшыні абласнога (Мінскага гарадскога) суда, першага намесніка і намеснікаў старшыні абласнога (Мінскага гарадскога) суда. Абласны (Мінскі гарадскі) суд: разглядае ў межах сваёй кампетэнцыі ў якасці суда першай інстанцыі, у парадку нагляду і па абставінах, якія зноў адкрыліся, грамадзянскія, крымінальныя справы і справы аб адміністрацыйных правапарушэннях; разглядае ў адпаведнасці з заканадаўчымі актамі ў межах сваёй кампетэнцыі грамадзянскія і крымінальныя справы ў апеляцыйным парадку, а таксама скаргі (пратэсты) на пастановы раённых (гарадскіх) судаў па справах аб адміністрацыйных правапарушэннях; ажыццяўляе нагляд за судовай дзейнасцю ніжэйстаячых судаў, аказвае ім дапамогу ва ўжыванні заканадаўства; вывучае і абагульняе судовую практыку, вядзе і аналізуе судовую статыстыку; ажыццяўляе іншыя паўнамоцтвы ў адпаведнасці з заканадаўчымі актамі.

Эканамічны суд вобласці (горада Мінска) складаецца з суддзяў эканамічнага суда вобласці (горада Мінска), у тым ліку старшыні эканамічнага суда вобласці (горада Мінска) і намеснікаў старшыні эканамічнага суда вобласці (горада Мінска). Эканамічны суд вобласці (горада Мінска): разглядае ў межах сваёй кампетэнцыі эканамічныя справы ў якасці суда першай інстанцыі, у апеляцыйным парадку і па абставінах, якія зноў адкрыліся, справы аб адміністрацыйных правапарушэннях у якасці суда першай інстанцыі, а таксама скаргі (пратэсты) на пастановы па справах аб адміністрацыйных правапарушэннях; вывучае і абагульняе судовую практыку, вядзе і аналізуе судовую статыстыку; рыхтуе прапановы аб удасканаленні заканадаўства, якое рэгулюе адносіны ў сферы прадпрымальніцкай і іншай гаспадарчай (эканамічнай) дзейнасці; ажыццяўляе іншыя паўнамоцтвы ў адпаведнасці з заканадаўчымі актамі.

Вярхоўны і Канстытуцыйны суды.

Вярхоўны Суд Рэспублікі Беларусь ўзначальвае сістэму судаў агульнай юрысдыкцыі і з'яўляецца вышэйшым судовым органам, які ажыццяўляе правасуддзе па грамадзянскіх, крымінальных справах, справах аб адміністрацыйных правапарушэннях, эканамічных справах, ажыццяўляе нагляд за судовай дзейнасцю судаў агульнай юрысдыкцыі, рэалізуе іншыя паўнамоцтвы ў адпаведнасці з заканадаўчымі актамі.

Вярхоўны Суд складаецца з суддзяў Вярхоўнага Суда, у тым ліку Старшыні Вярхоўнага Суда, першага намесніка і намеснікаў Старшыні Вярхоўнага Суда. У складзе Вярхоўнага Суда вылучаюцца Пленум, Прэзідыум, судовая калегія па грамадзянскіх справах, судовая калегія па крымінальных справах, судовая калегія па эканамічных справах, судовая калегія па справах інтэлектуальнай уласнасці. Пры неабходнасці Прэзідэнтам Рэспублікі Беларусь па прадстаўленню Старшыні Вярхоўнага Суда Рэспублікі Беларусь у Вярхоўным Судзе Рэспублікі Беларусь могуць утварацца іншыя

судовыя калегіі для спецыялізаванага разгляду спраў. Колькасны склад суддзяў Вярхоўнага Суда вызначаецца Прэзідэнтам па прадстаўленні Старшыні Вярхоўнага Суда.

Вярхоўны Суд Рэспублікі Беларусь разглядае ў межах сваёй кампетэнцыі справы ў якасці суда першай інстанцыі, у касацыйным парадку, у парадку нагляду і па абставінах, якія зноў адкрыліся, а таксама скаргі (пратэсты) на пастановы абласных (Мінскага гарадскога) судаў і пастановы эканамічных судаў абласцей (горада Мінска) па справах аб адміністрацыйных правапарушэннях; разглядае ў адпаведнасці з заканадаўчымі актамі ў межах сваёй кампетэнцыі справы ў апеляцыйным парадку; уносіць у Канстытуцыйны Суд Рэспублікі Беларусь прапановы аб дачы заключэнняў у адпаведнасці з часткай другой артыкула 112 і часткай чацвёртай артыкула 116 Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь; вывучае і абагульняе судовую практыку, вядзе і аналізуе судовую статыстыку судаў агульнай юрысдыкцыі і дае тлумачэнні па пытаннях прымянення заканадаўства; ажыццяўляе кантроль за выкананнем ніжэйстаячымі судамі пастановаў Пленума Вярхоўнага Суда. Акрамя таго Вярхоўны Суд Рэспублікі Беларусь аказвае дапамогу суддзям судаў агульнай юрысдыкцыі па ўжыванні заканадаўства; распрацоўвае прапановы аб удасканаленні заканадаўства; вывучае дзейнасць судаў агульнай юрысдыкцыі, заслухоўвае інфармацыю старшыняў, першых намеснікаў, намеснікаў старшыняў і суддзяў судаў агульнай юрысдыкцыі аб дзейнасці адпаведных судаў; ажыццяўляе арганізацыйнае, матэрыяльна-тэхнічнае і кадравое забеспячэнне дзейнасці судаў агульнай юрысдыкцыі, а таксама арганізацыйнае і матэрыяльна-тэхнічнае забеспячэнне органаў судзейскай супольнасці; вырашае ў межах сваёй кампетэнцыі пытанні, якія вынікаюць з міжнародных дагавораў Рэспублікі Беларусь, а таксама пытанні супрацоўніцтва з судамі замежных дзяржаў, замежнымі і міжнароднымі арганізацыямі; ажыццяўляе іншыя паўнамоцтвы ў адпаведнасці з заканадаўчымі актамі.

Канстытуцыйны Суд Рэспублікі Беларусь заснаваны ў красавіку 1994 г. у адпаведнасці з Канстытуцыяй Рэспублікі Беларусь. Канстытуцыйны Суд з'яўляецца органам судовага кантролю за канстытуцыйнасцю нарматыўных прававых актаў у дзяржаве і забяспечвае вяршэнства Канстытуцыі і яе непасрэднае дзеянне на тэрыторыі краіны.

Канстытуцыйны Суд ажыццяўляе наступныя паўнамоцтвы: дае заключэнні аб канстытуцыйнасці нарматыўных прававых актаў, міжнародных дагаворных і іншых абавязацельстваў Рэспублікі Беларусь, актаў міждзяржаўных утварэнняў, у якія ўваходзіць Рэспубліка Беларусь; дае заключэнне аб наяўнасці фактаў сістэматычнага або грубага парушэння палатамі Нацыянальнага сходу Канстытуцыі; прымае рашэнні аб канстытуцыйнасці законаў, прынятых Нацыянальным сходам (за выключэннем законаў, падрыхтаваных у сувязі з заключэннем, выкананнем, прыпыненнем дзеяння і спыненнем міжнародных дагавораў Рэспублікі Беларусь), да іх падпісання Прэзідэнтам Рэспублікі Беларусь; прымае рашэнні аб адпаведнасці Канстытуцыі міжнародных дагавораў Рэспублікі Беларусь,

якія не ўступілі ў сілу; прымае рашэнні аб наяўнасці фактаў сістэматычнага або грубага парушэння мясцовымі Саветамі дэпутатаў патрабаванняў заканадаўства; дае афіцыйнае тлумачэнне дэкрэтаў і ўказаў Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, якія датычацца канстытуцыйных правоў, свабод і абавязкаў грамадзян; выкладае сваю пазіцыю аб дакументах, якія прыняты (выдадзены) замежнымі дзяржавамі, міжнароднымі арганізацыямі і закранаюць інтарэсы Рэспублікі Беларусь у частцы адпаведнасці гэтых дакументаў агульнапрызнаным прынцыпам і нормам міжнароднага права; праводзіць праверкі канстытуцыйнасці асобных напрамкаў нарматворчай дзейнасці і правапрымяняльнай практыкі судаў, праваахоўных і іншых дзяржаўных органаў; прымае рашэнні аб ліквідацыі ў нарматыўных прававых актах прабелаў, выключэнні ў іх калізій і прававой недакладнасці; прымае штогадовыя пасланні Прэзідэнту Рэспублікі Беларусь і палатам Нацыянальнага сходу аб стане канстытуцыйнай законнасці ў Рэспубліцы Беларусь.

Грамадзянін па пытанні канстытуцыйнасці нарматыўных прававых актаў не можа звярнуцца ў Канстытуцыйны Суд напрамую, але ён мае права накіраваць свой зварот упаўнаважаным органам, дзе прадугледжаны спецыяльны механізм па разглядзе такіх зваротаў. Правам звароту ў Канстытуцыйны Суд валодаюць Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь, палаты Нацыянальнага сходу, Вярхоўны Суд, Савет Міністраў.

Парадак падбору і прызначэння суддзяў.

Канстытуцыйны Суд фарміруецца ў колькасці 12 суддзяў з высокакваліфікаваных спецыялістаў у галіне права. Суддзі Канстытуцыйнага Суда прызначаюцца (абіраюцца) на 11 гадоў і могуць быць прызначаны (абраны) на новы тэрмін. Старшыня, намеснік Старшыні і суддзі Канстытуцыйнага суда выбіраюцца і вызваляюцца ад апасы Усебеларускім народным сходам.

Кандыдатам на пасаду суддзі **суда агульнай юрысдыкцыі** можа быць грамадзянін Рэспублікі Беларусь, які дасягнуў 25-гадовага ўзросту, валодае беларускай і рускай мовамі, мае вышэйшую юрыдычную адукацыю, стаж працы па спецыяльнасці не менш за тры гады, не здзяйсняў учынкаў, якія яго могуць зняважыць, і здаў кваліфікацыйны экзамен на пасаду суддзі. Суддзі раённых (гарадскіх), спецыялізаваных, абласных (Мінскага гарадскога) судаў, эканамічных судаў абласцей (горада Мінска) прызначаюцца Прэзідэнтам Рэспублікі Беларусь па прадстаўленню Старшыні Вярхоўнага Суда.